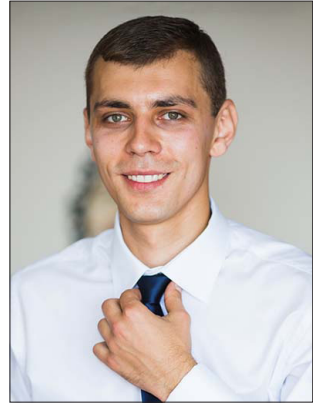


DOI: <https://doi.org/10.31874/2309-1606-2024-30-2-10>
УДК 1.37:17.01

Андрій Шевчук

Моральна проблематика освіченого громадянства у контексті філософії освіти



Моральна проблематика формування освіченого громадянства є досить актуальною для українського суспільства; вона знаходиться у проблемному полі філософії освіти, що є методологічним орієнтиром формування світогляду особистості. У статті зроблено спробу окреслити понятійно-категоріальний апарат освіченого громадянства, зокрема уточнено значення термінів «громадянство» і «громадянськість». Громадянськість визначено як моральну якість особистості через свідоме виконання цивільних обов'язків і боргу перед державою та суспільством. Також зазначено, як громадянська соціалізація особистості пов'язана з культурою громадянства, що полягає в наявності набору чеснот: законослухняність, лояльність, общинність, патріотизм, любов до батьківщини, інтернаціоналізм. У роботі стверджується, що філософія освіти, маючи широкий арсенал методологічного інструментарію для формування світогляду людини-громадянина, може скеровувати освітньо-виховні процеси в українській спільноті. Громадянська освіта й виховання мають здійснюватися шляхом створення демократичного освітнього середовища на основі європейських цінностей: повага до людської гідності, свобода, демократія, рівність, верховенство права, повага до прав людини. У висновках зазначено, що проблема формування освіченого громадянства в Україні вимагає комплексного вирішення як владними структурами, так і освітніми інституціями. Розкриття теоретичних засад формування особистості людини-громадянина, окреслення соціокультурних детермінант формування громадянського суспільства, визначення прикладних аспектів освіченого громадянства в Україні дозволять побудувати освітньо-виховну модель нового українського суспільства.

Ключові слова: філософія освіти, громадянство, громадянськість, громадянська соціалізація, культура громадянства, громадянська освіта, громадянське виховання.

Вступ

Сучасне становище вітчизняного суспільства потребує світоглядних змін як на особистісному, так і на колективному рівні. Відтак особливої ваги набувають загальнолюдські (європейські) морально-етичні цін-

© Андрій Шевчук, 2024

ності, що спроможна дати система освіти, основи якої, на думку Галини Берегової, закладені в філософії та споріднених з нею науках (соціології, політології тощо) [Берегова 2023: 49].

Морально-етична проблематика формування освіченого громадянства – нового українського суспільства – є досить актуальною та лежить зокрема у площині філософії освіти та виховання. Будучи методологічним орієнтиром формування світогляду особистості, філософія освіти покликана зробити внесок у розвиток освіченого громадянства в Україні, оскільки здатна надати:

- 1) теоретичні засади формування особистості людини-громадянина;
- 2) соціокультурні детермінанти формування громадянського суспільства;
- 3) аналіз світових практик виховання особистості людини-громадянина;
- 4) методологічні орієнтири та прикладні аспекти формування освіченого громадянства;
- 5) модель формування громадянської свідомості сучасного українського суспільства на основі європейських цінностей.

У проблемному полі філософії освіти якраз і знаходиться накреслення перспектив розвитку свідомого громадянського суспільства в Україні, зокрема формування громадянської свідомості сучасного українського суспільства, на сучасному етапі – на основі європейських цінностей [Заболотня 2023].

Філософія освіти надає методологічний орієнтир багатьом освітнім процесам, особливо пов'язаним із формуванням світогляду особистості, однак не звертається до пояснення деяких дефініцій. Так, поняття «освічене громадянство» потребує певної конкретизації й уточнення, оскільки споріднені слова «громадянство» і «громадянськість» часто вносять двозначність розуміння.

Громадянство чи громадянськість

Тлумачний словник української мови дає таке визначення: громадянство – це (1) належність особи до складу громадян; (2) збірне, те саме, що громадськість. Але у словнику не надається визначення для терміна «громадянськість» [Словник.уа 2023]. Тобто, громадянство у прямому значенні є формально-юридичним статусом особи, який їй надає держава після досягнення нею відповідного віку. Громадянськість є духовно-моральною цінністю, значною мірою світоглядно-психологічною характеристикою людини, яка базується на її самооцінці, усвідомленні нею своєї належності до конкретної країни, тобто зумовлена її державною самоідентифікацією. Філософське осмислення сутності громадянства, втім, подає і саме громадянство як стан свідомості людини, який об'єктивно

формує її належність до духовної сфери суспільства та який якнайкраще виражається у моральному спрямуванні її діяльності. Термін «громадянськість» позначає суб'єктивне, свідоме ставлення людини до інституцій і законів держави, проявляється у почутті власної гідності як громадянина, у тому числі й у стосунках з представниками держави, проявляється у повазі до прав людини, закріплених у тому числі у Конституції [Бабкіна, & Горбатенко 2002: 134]. Така людина готова та вміє дотримуватися власних прав, відповідальна щодо своїх обов'язків перед державою та, що найбільш важливо, є патріотичною. Хоч громадянство й настає із врученням відповідного документа як фізичного виразу резолюції відповідної офіційної установи, все ж воно передбачає і наявність у людини, яка отримує формальний статус громадянина, також і змістовий, внутрішній стан громадянськості, що, як правило, досягається тривалим і цілеспрямованим вихованням як основою громадянської соціалізації особистості.

Громадянськість як моральна якість особистості визначається через свідоме і сумлінне виконання цивільних обов'язків перед державою та суспільством. Філософські уявлення про громадянськість формувалися ще в античному суспільстві. Особистість сама по собі для античної держави не мала значення: людина могла стати людиною, лише як громадянин держави, лише завдяки своїй співпричетності до цієї форми громадського життя – лише тут можна було розвиватися і досягти досконалості як людина, вправляючись у громадянських чеснотах.

Культура громадянства

Громадянська соціалізація особистості веде до культури громадянства (громадянської культури особистості), що полягає у виявленні та здійсненні людиною свого громадянського єства та є найвищим виявом людської освіченості як свідомого громадянина.

Громадянська культура особистості полягає в наявності певного набору чеснот: законослухняність, лояльність, приязність, патріотизм, людяність, інтернаціоналізм тощо. Безумовно, ознаками громадянської культури є не лише законослухняне і лояльне ставлення до влади та її настанов, але також і водночас – здатність доречно застосовувати критичне мислення і вміння вимогливо і послідовно захищати власні інтереси там, де це виходить за межі формального застосування права. Це потребує як турботи про наявність і розвиненість власних світоглядних позицій, так і здатність і рішучість захищати та реалізовувати їх [Лебедик 2020].

Громадянська культура особистості відіграє ключову роль у формуванні свідомого та активного громадянина, який виконує свої обов'язки перед державою, суспільством і народом. Вона включає в себе розумне використання громадянських прав, точне дотримання законів країни та

повагу до них, а також гармонійний вияв патріотичних почуттів і дбайливе слідування культурі міжнародного спілкування.

Патріотизм слід розглядати не лише як соціальне почуття, але і як моральний і політичний принцип, що дає змогу послідовно і діяльно доводити свою любов і відданість Батьківщині, підтверджувати власними вчинками гордість за її минуле і сьогодення, та прагнення усіма доступними засобами захищати інтереси своєї Батьківщини. Патріотизм є понад-політичною цінністю, оскільки справжній патріот поважає також патріотичні почуття представників інших країн. Патріот шанує й любить свою Батьківщину у її добробуті і у її важкі часи: любить свою країну, свій народ. Навіть якщо патріот не згоден з рішеннями свого уряду, його громадянською чеснотою є незмінна любов до Батьківщини і вміння не зраджувати їй, а тому і не вступати конфлікт з власною державою. Саме тому патріотичність вважають несмівною ознакою високої культури громадянина. Легко відрізнити патріотизм від пихатого шовінізму, який є прямим антиподом патріотизму, лише зовні подібним до нього: адже справжній патріот здатен цінувати таку саму любов громадян інших країн до їхньої вітчизни, поважати їхні патріотичні почуття. Тому саме патріотизм є надійною основою інтернаціоналізму, який виражає спільне прагнення до об'єднання зусиль різних націй, держав або їхніх представників до створення мирного міжнародного співтовариства. На цій спільній моральній основі тоді плідно розвивається інтернаціоналізація виробництва, відбувається безперешкодний інформаційний обмін, розвивається культура і виникає міжнародне науково-технічне співробітництво.

Законослухняність – ще одна риса громадянської культури, передбачає передусім шанобливе дотримання суспільних норм, визнання й шанування суспільних авторитетів, виконання власних обов'язків перед громадою. Втім, законослухняність не повинна перетворюватися на холопство і безмежний конформізм. Громадянська культура тут передбачає здатності розрізняти державне як формальне (букву закону) та як змістовне задоволення конкретних людських потреб (дух закону). Ця культура має завжди виражати загальнолюдські цінності, які дають універсальні підстави чинити опір апаратному бюрократизму, і за потреби – боронити від них і берегти власну гідність та шанувати гідність інших. Антиподом законослухняності є анархізм як заперечення будь-якої влади над людиною, нігілізм як невизнання жодних цінностей і жодного авторитету. Крайні вияви сваволі є ризиком надмірного захоплення недоторканністю людської свободи, що часто призводить до різних антисоціальних виявів, крайніми формами чого є політичний екстремізм, громадянський вандалізм, тероризм тощо.

Важливою ознакою громадянської культури є *лояльність* – «визнання чинних законів, повноважень влади, згода перебувати в наявному “пра-

вовому полі» [Карнаух 2007: 85]. Лояльність також передбачає здатність людини як громадянина за потреби самій обмежувати свою свободу, підпорядковуючи свою діяльність законам держави – за умови, якщо діяльність влади та закони підпорядковані служінню на благо громади.

З культурою громадянства пов'язане існування певних політичних режимів. Та політична культура громадянства, яку було окреслено вище, властива передусім *демократії* як політичному режиму. Наприклад, за *тоталітаризму* відбувається добровільна (або вимушена) відмова від демократії, оскільки формується байдужа до загальнолюдських цінностей людність, котра не має навичок (або втрачає їх) користування власними правами та свободами. Перетворення народу на таку людність призводить до того, що ця людність вже не бореться за власні права, натомість тут формується надмірний політичний конформізм і пристосовництво до вседозволеності влади та дозвіл на зневажання нею усіх людських прав. За *авторитарного* режиму також деформується культура громадянства: «Авторитарний стиль управління напряму формується під тиском та впливом особистісних якостей одного управителя, який на свій розум, свої погляди та у своїй манері організує всі інші суспільні процеси в державі» [Скрипнюк 2020: 19]. Визначальною ознакою громадянської культури за авторитаризму, як правило, є біполярність у мотивації політичної поведінки – між наріканням на невідповідні потребам громадян закони та необхідністю для них дотримуватися їх.

За такого підходу філософія освіти, маючи широкий арсенал методологічного інструментарію для формування світогляду людини як громадянина, може скеровувати освітньо-виховні процеси в українській спільноті. Йдеться зокрема про громадянську освіту та виховання.

Громадянська освіта

Громадянська освіта полягає в навчанні демократії, політиці, парламенту та голосуванню, а також в усвідомленні прав людини, правосуддя, законів, ідентичності та різноманітності світоглядних позицій особистості. У Великобританії, наприклад, до громадянської освіти включені такі теми, як медіа- та інформаційна грамотність, зміна клімату та стійкий розвиток, фінансова й економічна освіта.

Громадянська освіта на рівні загальноосвітніх шкіл – тут були здійснені дослідження Агенцією щодо реалізації громадянської освіти щодо практики впровадження громадянської парламентської просвіти спільно з Освітнім центром Верховної Ради України, також було розроблене навчально-методичне забезпечення для впровадження курсу за вибором «Наш парламент: досліджуємо, розуміємо, впливаємо» на всіх рівнях шкільної освіти, що стали можливими завдяки підтримці Програ-

ми USAID «Рада: наступне покоління», яка є п'ятирічною ініціативою (2021–2026) і впроваджується ГО «Інтерньюз-Україна».

Людмила Парашенко наголосила: впровадження парламентської про-світи як складової громадянської освіти має бути цілеспрямованим і включати п'ять основних способів реалізації: 1) позашкільна діяльність (проекти, онлайн-курси, настільні ігри, заходи Освітнього центру, ви-їзні навчальні школи, діяльність гуртків, студій, зустрічей з депутатами тощо); 2) позакласна діяльність (тематичні виховні заходи, ранкові зу-стрічі, години спілкування, парламентські уроки, екскурсії тощо); 3) під час уроків історії, правознавства, громадянської освіти; 4) наскрізно під час освітнього процесу в закладі освіти з використанням інтерактивних методів роботи (ігри, квести, пазли, дебати, вікторини тощо на парла-ментську тематику); 5) як окремий факультативний курс за розробленою навчальною програмою [Агенція розвитку освітньої політики 2024].

У вітчизняних вишах ситуація з формуванням освіченого громадян-ства дещо складніша через специфіку навчального процесу: акцент у сучасному навчанні робиться на засвоєнні фахових дисциплін, гумані-тарні ж блоки дисциплін скорочені та вибіркові; цілеспрямована гро-мадянська просвіта зі студентами не ведеться. Хоча філософія освіти й акцентує увагу на формуванні світоглядної культури особистості через створення демократичного навчального середовища.

Європейські цінності є близькими та зрозумілими кожному україн-цю: повага до людської гідності, визнання особистої свободи, наявність інститутів демократії, суспільна рівність у правах, верховенство права, повага до прав людини. Торкаючись Хартії фундаментальних прав Єв-ропейського Союзу (2000), Михайло Бойченко акцентує увагу на осно-вopolожних європейських цінностях, котрі легко виявити за назвами основних чотирьох розділів: гідність, свободи, рівність, солідарність; до них варто додати ще й цінність миру [Бойченко 2024: 15].

Оскільки суб'єкт культури формується в певному суспільстві (полі-тичній, економічній, правовій, освітній, релігійній систем), середовищі іманентних цінностей, морально-етичних установок, звичаїв, вірувань, духовних традицій, то, на думку Світлани Черепанової, «духовно-цінніс-ні основи буття європейської людини як суб'єкта культури визначають простір певної традиції та цивілізації» [Черепанова 2022: 116–137].

Філософія освіти поєднує у собі методологію освіти, педагогічну на-уку, академічні цінності та інші освітні цінності (національні, європей-ські, світові), педагогічні традиції, і на цій основі має обґрунтовуватися доцільність застосування «теоретико-методологічного інструментарію філософії освіти як синергетики взаємодії основних життєво-ціннісних понять (людина – наука – культура – мистецтво – стиль мислення) та цілепокладання» [Черепанова 2022: 116].

Громадянське виховання

Формування громадянської культури особистості через якість демократичного середовища закладу освіти відштовхується від виховання як такого (громадянського, політичного, правового, сімейно-родинного, національно-патріотичного – у комплексі).

Громадянське виховання розвиває знання, навички та розуміння того, що людина повинна грати повноцінну роль у суспільстві як свідомий і активний відповідальний громадянин. Політичне виховання формує політичну свідомість, яка відображає наявні відносини між націями, державами, партіями, і здатність не лише розбиратися у цих відносинах з духовно-моральних позицій, але й формувати уявлення про належні зміни у політиці. Правове виховання має на меті впровадження правових норм у реальну практику суспільних відносин, розвиток правової свідомості та авторитету громадської думки [Предместніков, & Хотмірова 2023]. Сімейно-родинні цінності формують особистість-громадянина, оскільки сім'я є посередницькою ланкою між молодю людиною та суспільством. Національно-патріотичне виховання має бути засноване на внутрішньому світі особистості громадянина та її цінностях, які визначають форми й умови реалізації спонукань людини. Зміст громадянського виховання особистості, на думку О. Г. Горшкової та С. П. Заруби, «базується на: патріотизмі, правосвідомості, національній свідомості, культурі міжетнічних відносин, політичної культури, громадянської зрілості, моральності, працьовитості» [Горшкова, & Заруба 2014: 110].

Виховання готовності до захисту батьківщини є одним з аспектів громадянського виховання, яке здійснюється як через залучення до активної творчої праці на благо України, так і завдяки формуванню дбайливого ставлення до вивчення історії своєї Батьківщини у напрямі до «цивілізаційного розвитку України» [Дмитренко, et al. 2023: 21].

Одним із напрямів реалізації громадянського виховання молоді (в умовах ведення росією війни проти нашої країни) Ігор Федоров слушно вважає вдосконалення нормативно-правової бази патріотичного виховання, а також «включення проблематики патріотичного виховання молоді до дослідницьких програм та планів наукових і навчальних закладів», а саме: внести зміни в освітні програми, підготувати нові методики викладання та підручники [Федоров 2023: 322].

Політична грамотність

Разом із навичками активної громадянської позиції розвивається політична грамотність. Нехай навіть інколи і аматорські, але все ж дослідження реальних сучасних проблем у локальному та глобальному

контекстах оживляють навчання громадянськості, як показує досвід Об'єднаного Королівства: «Демократичні суспільства мають більше шансів процвітати, коли є активне та залучене громадянство, яке робить позитивний внесок у політичне та громадське життя як виборці, члени громади та поінформовані, активні громадяни. Активне громадянство – це педагогічний підхід, який дає студентам (учням) практичний досвід демократичних дій, залучає до навчання того, як разом з іншими брати участь у заходах, покликаних позитивно змінити навколишній світ» [Association for citizenship teaching 2024]. Активне громадянство залучає молодь до дослідження нагальних життєво важливих проблем суспільства, навчає плануванню та здійсненню дій, спрямованих на внесення позитивних змін, часто передбачаючи співпрацю з іншими та роботу в команді тощо. Активна громадянська позиція також є вимогою національної навчальної програми з питань громадянства та вивчення громадянства на здобутті GCSE (General Certificate of Secondary Education), тобто загального атестату про середню освіту у Об'єднаному королівстві Великої Британії та Північної Ірландії.

Висновки

Таким чином, освічене громадянство (громадянськість) є розвинуте в особистості почуття власної гідності, знання прав і обов'язків, вміння їх дотримуватися, що своєю чергою є передумовою розбудови демократичного суспільства, зокрема українського. Адже від ставлення громадян до своєї демократичної влади, чинних у власному суспільстві правил і норм, від знання й визнання цих норм значною мірою залежить дієвість цієї влади, правил і норм, а також наближення до здійснення ідеалів суспільної справедливості (звичайно, за умови довіри до чинної влади).

Освічене громадянство (громадянськість) в Україні ще потребує неабияких зусиль можновладців (за умови їхньої громадянської свідомості) і українського суспільства, де освітні інституції відіграють першорядну роль, оскільки вони готують (навчають) усіх інших учасників суспільства як соціальної системи на всіх рівнях: економічному, політичному, соціальному, духовному (ідеологічному), правовому.

Формування освіченого громадянства наразі вимагає розкриття теоретичних засад формування особистості людини-громадянина, окреслення соціокультурних детермінант формування громадянського суспільства з подальшим висвітленням як морально-етичних проблем сучасного українського суспільства, так і світових практик виховання особистості людини-громадянина, на підставі чого можна буде визначити методологічні орієнтири формування освіченого громадянства в Україні.

Обов'язковою структурною компонентою мають бути прикладні аспекти формування освіченого громадянства в Україні, що охоплюють системний підхід до формування освіченого громадянства та дозволять побудувати модель формування громадянської свідомості сучасного українського суспільства на основі європейських цінностей і перспективи розвитку свідомого громадянського суспільства в Україні.

Посилання:

- Агенція розвитку освітньої політики. (2023). *Громадянська освіта в Україні: сучасний стан, пріоритети та перспективи розвитку*. <https://edudevelop.org.ua/parlamentska-prosvita/106-gromadyanska-osvita-v-ukrajini-suchasnij-stan-prioriteti-ta-perspektivi-rozvitku-fakhova-diskusiya-v-tsentri-razumkova.html>
- Бабкіна О. В., & Горбатенко В. П. (2002). *Політологія: Підручник для студентів вищих навчальних закладів*. Київ: Видавничий центр «Академія».
- Берегова, Г. (2024). Просвітницька місія філософії освіти в сучасному світі. *Філософія освіти*, 29(2), 48–59. <https://doi.org/10.31874/2309-1606-2023-29-2-3>.
- Бойченко, М. (2024). Європа як домашнє завдання України: навчитися і навчати. *Європейське майбутнє: філософсько-освітні студії: Збірник тез і доповідей (Частина 1)*. за ред. Г. Берегової та ін. Херсон: вид-во ФОП Вишемирський В. С., С. 14–16.
- Горшкова О. Г., & Заруба С. П. (2014). Сутність громадянського виховання сучасної молоді. *Електронний збірник наукових праць Запорізького обласного інституту післядипломної педагогічної освіти*, (4(18)). https://virtkafedra.ucoz.ua/el_gurnal/pages/vyp19/gorshkova_o.gzaruba_s.p..pdf
- Дмитренко, Г., Семенець-Орлова, І., Олійник, В., & Головач, Н. (2023). Пошуки інноваційних шляхів розвитку громадянського суспільства в післявоєнній Україні. *Наукові праці Міжрегіональної Академії управління персоналом. Політичні науки та публічне управління*, (3(69)), 14–22. [https://doi.org/10.32689/2523-4625-2023-3\(69\)-2](https://doi.org/10.32689/2523-4625-2023-3(69)-2)
- Заболотня, О. (2023). Формування у здобувачів освіти національних та європейських цінностей. *Розвиток професійної компетентності педагогічних працівників в умовах неперервної освіти: Науково-методичний вісник*, 59, 149–153.
- Карнаух А. (2007). Громадянська освіта як засіб формування політичної культури молоді. *Політичний менеджмент*, (6), 82–88.
- Лебедик, Л. (2020). Формування громадянської культури особистості через якість демократичного середовища закладу освіти. <http://dspace.puet.edu.ua/handle/123456789/8838>
- Предместніков, О., & Хотмірова, В. (2023). Роль громадських організацій у формуванні правової культури та правової свідомості суспільства. *The 22th International scientific and practical conference «Modern theories and improvement of world methods»*, Helsinki, Finland. International Science Group, p. 137.
- Скрипнюк О. О. (2020). Сучасний авторитарний режим: характерні риси і прояви. *ScienceRise. Juridical Science*, (2), 18–23. <https://doi.org/10.15587/2523-4153.2020.210869>
- Словник.ua.(2024).*Громадянство*.<https://slovnuk.ua/index.php?swrd=Громадянство>
- Федоров, І. (2023). Педагогічні засоби патріотичного виховання в умовах воєнного стану. *Вісник Глухівського національного педагогічного університету імені Олександра Довженка*, 51, 316–322. <https://doi.org/10.31376/2410-0897-2023-1-51-316-322>

- Черепанова, С. (2022). Філософія освіти: до проблеми концептуалізації. *Філософія освіти*, 27(2), 116–137. <https://doi.org/10.31874/2309-1606-2021-27-2-8>
- Association for citizenship teaching. (2024). *What Citizenship qualifications are there?* <https://www.teachingcitizenship.org.uk/citizenship-gcse/>

References:

- Agency for the Development of Educational Policy. (2023). *Civic education in Ukraine: current state, priorities and development prospects*. [In Ukrainian]. <https://edudevelop.org.ua/parlamentska-prosvita/106-gromadyanska-osvita-v-ukrajini-suchasnij-stan-prioriteti-ta-perspektivi-rozvitku-fakhova-diskusiya-v-tsentri-razumkova.html>
- Association for citizenship teaching. (2024). *What Citizenship qualifications are there?* <https://www.teachingcitizenship.org.uk/citizenship-gcse/>
- Babkina O. V., & Gorbatenko V. P. (2002). *Political Science: A Textbook for Students of Higher Educational Institutions*. [In Ukrainian]. Kyiv: Publishing Center «Academy».
- Berehova, H. (2024). The educational mission of the philosophy of education in the modern world. [In Ukrainian]. *Philosophy of Education*, 29(2), 48–59. <https://doi.org/10.31874/2309-1606-2023-29-2-3>.
- Boichenko, M. (2024). Europe as a homework for Ukraine: to learn and to teach. *The European Future: Philosophical and Educational Studies: A Collection of Theses and Reports (Part 1)*. Berehova, H., et al. (Eds.). Kherson: Vyshemyrsky V.S. Publishing House, p. 14–16.
- Cherepanova, S. (2022). Philosophy of education: to the problem of conceptualization. [In Ukrainian]. *Philosophy of Education*, 27(2), 116–137. <https://doi.org/10.31874/2309-1606-2021-27-2-8>
- Dmytrenko, G., Semenets-Orlova, I., Oliynyk, V., & Golovach, N. (2023). The search for innovative ways of civil society development in post-war Ukraine. [In Ukrainian]. *Scientific Works of Interregional Academy of Personnel Management. Political Sciences and Public Management*, 3(69), 14–22. [https://doi.org/10.32689/2523-4625-2023-3\(69\)-2](https://doi.org/10.32689/2523-4625-2023-3(69)-2)
- Fedorov, I. (2023). Pedagogical means of patriotic education in the conditions of martial law. [In Ukrainian]. *Bulletin of Oleksander Dovzhenko Hlukhiv National Pedagogical University*, 51, 316–322. <https://doi.org/10.31376/2410-0897-2023-1-51-316-322>
- Gorshkova O.G., & Zaruba S.P. (2014). The essence of civic education of modern youth. *Electronic collection of scientific works of the Zaporizhia Regional Institute of Postgraduate Pedagogical Education*, 4(18). https://virtkafedra.ucoz.ua/el_gurnal/pages/vyp19/gorshkova_o_g-zaruba_s_p.pdf
- Karnaugh A. (2007). Civic education as a means of forming the political culture of youth. [In Ukrainian]. *Political management*, (6), 82–88.
- Lebedyk, L. (2020). *The formation of the civil culture of the individual through the quality of the democratic environment of the educational institution*. [In Ukrainian]. <http://dspace.puet.edu.ua/handle/123456789/8838>
- Predmestnikov, O., & Khotmirova, V. (2023). The role of public organizations in the formation of legal culture and legal awareness of society. [In Ukrainian]. *The 22nd International scientific and practical conference "Modern theories and improvement of world methods"*, Helsinki, Finland. International Science Group, p. 137.
- Skrypniuk O. O. (2020). Modern authoritarian regime: characteristic features and manifestations. [In Ukrainian]. *ScienceRise. Juridical Science*, (2), 18–23. <https://doi.org/10.15587/2523-4153.2020.210869>
- Slovnyk.ua. (2024). Citizenship. <https://slovnyk.ua/index.php?swrd=Громадянство>

Zabolotnia, O. (2023). Formation of national and European values in students. [In Ukrainian]. *Development of professional competence of pedagogical workers in the conditions of continuous education: Scientific and methodological bulletin*, 59, 149-153.

Andriy Shevchuk. Moral problems of educated citizenship in the context of philosophy of education

The moral and ethical issues of forming an educated citizenry are quite relevant for Ukrainian society. The formation of civic consciousness on the basis of European values is in the problematic field of the philosophy of education, which is a methodological guideline for the formation of an individual's worldview. In the article, an attempt is made to outline the conceptual and categorical apparatus of educated citizenship; in particular, the meaning of the term "citizenship" is clarified. Citizenship is defined as a moral quality of an individual that prompts a person to consciously fulfill civil duties and a sense of duty to the state and society. The connection between the civil socialization of the individual and the culture of citizenship, which consists in the presence of a set of virtues: law-abiding, loyalty, community spirit, patriotism, love for the homeland, and internationalism, is also indicated. The work claims that the philosophy of education, possessing a wide arsenal of methodological means of shaping the worldview of a citizen, can direct educational processes in the Ukrainian community. Civic education and upbringing should be carried out by creating a democratic educational environment based on European values: respect for human dignity, freedom, democracy, equality, rule of law, and respect for human rights. The conclusions indicate that the problem of the formation of an educated citizenry in Ukraine requires a complex joint solution both on the part of the power structures and on the part of educational institutions. The basis of the educational model of the new Ukrainian society is the theoretical basis of the formation of a citizen's personality, socio-cultural determinants of the formation of civil society, applied aspects of the introduction of educated citizenship in Ukraine.

Keywords: *philosophy of education, citizenship, civic socialization, culture of citizenship, civic education, civic upbringing.*

Шевчук, Андрій, здобувач ступеня доктора філософії у галузі соціальної філософії, Мелітопольський державний педагогічний університет імені Богдана Хмельницького, м. Запоріжжя (Україна).

E-mail: sheva080888@gmail.com

<https://orcid.org/0009-0006-0353-8561>

Shevchuk, Andriy, PhD student in the field of social philosophy, Bohdan Khmelnytskyi Melitopol State Pedagogical University, Zaporizhzhia-city (Ukraine).

E-mail: sheva080888@gmail.com

<https://orcid.org/0009-0006-0353-8561>